

on sopusuhtainen ja selkeä. Kuvitusta on niukahkosti, mutta se auttaa asioiden mieleenpääntämisessä ja toimii tärkeiden kohtien paikallistajana.

Kirjan luettavuus olisi parantunut ja sivumäärä pienentynyt, jos toimittajat olisivat karsineet tarpeetonta asioiden toistoa varsinkin kirjan alkuosan artikkeleissa. Joihinkin artikkeleihin on liitetty viittauksia toisiin. Selkeä ratkaisu olisi ollut peruskäsitteiden määrittely kirjan lopussa ja kunnollisen sisällysluettelon laatiminen.

Pähteiden sekakäyttöä sivutaan useassa yhteydessä, mutta mutkikasta aihetta olisi voinut käsitellä omassa kirjoi-

tuksessaan.

Yleistajuinen johdanto neurobiologisiin riippuvuusteorioihin olisi sopinut kirjaan paremmin kuin alkoholismien laeve määrittely. Alkoholismien lääkehoitoa käsittelevä luku olisi tarvinnut johdannokseen kappaleen keskushermoston välittäjäaineista ja niiden vastaantottajista.

Esipuheessaan toimittajat toivovat kirjan tavoittavan

mahdollisimman laajan lukijajoukon. Parhaiten se sopii terveydenhuoltoalan perus- ja täydennyskoulutuksen oppikirjaksi, joka koostaa ja täydentää muulla koulutuksessa esille tulleen hajanaisen tiedon. Kirjaan on saatavissa hyvin suunniteltu opetuskalvosarja ”Alkoholi: vaikutukset elimistöön ja terveyteen”.

PEKKA HEINÄLÄ

ALKOHOLI: BIOLÄÄKETIETEELLINEN KÄSIKIRJA
TOIMITTANEET KALERVO KIIANMAA JA
MIKKO SALASPURO
KEURUU: OTAVA, 1993
288 s.

TOISENLAINEN TEHTAAN HISTORIA

Tehtaalla on historiansa, niin myös tehtaantyöläisellä. Nämä historiat saattavat olla hyvin erilaisia. Tehtaan historian kirjoitus on usein voittajien historiaa, tehtaan työntekijöiden häviäjien unohdettua historiaa.

Kun Strengbergin tupakka-tehdas Pietarsaaressa vietti 200-vuotisjuhliansa vuonna 1962, julkaistiin Oscar Nikulan historiikki ”Strengberg 1762–1962” (Helsinki 1962). Nikula kuvaa ansiokkaassa historiikissaan tehtaan menestyksiä ja menetyksiä tehtaan omistajien kohtaloiden kautta. Hän valittaakin, että me emme tiedä tupakkatyöntekijöiden

elämästä yleensä mitään. Oikeastaan vain sen, että työpäivät olivat vielä 1800-luvun lopulla pitkät, aamuseitsemästä iltaseitsemään, ja että vuodessa oli yksi vapaapäivä, ”marjastus-päivä” – palkaton, totta kai. Ja tehtaaseen tultiin viimeistään rippikoulun jälkeen 14–15-vuotiaina ja tehtaassa oltiin niin kauan, kun tehtaan herrat pitivät.

Anna-Lisa Sahlström on vartannut Oscar Nikulan kutsuun ja selvittänyt tupakkatyöläisten elämää: millaista oli rullata tupakkaa, millaista oli työntekijän arki, miten tehtaan pilli vihelsi ja miten pelättiin, ettei se jonain päivänä enää kutsu-

vasti viheltäisikään. Sahlström on ilmeisesti käyttänyt samoja arkistoja kuin Nikulakin ja myös Nikulan historiikkia. Valitettavasti hän ei kerro käyttämänsä lähteitä. Sahlström on kuitenkin lisäksi haastatellut entisiä tupakkaenkeleitä ja tutkinut tehtaan ammattiyhdistyksen arkistoja.

Sahlströmin teoksessa vilisee samoja arvokkaita nimiä kuin Nikulan historiikissa. Mutta kertojat ovat osin toisia. Isomalmi perusti tehtaan Pietarsaareen ja oli muutoinkin kaupungin ykkösmies: laivanvarustaja, kauppias, tupakka-tehtailija, raatimies ja paljon muutakin. Vaikka joku pietar-

saarelainen ei olisi ollutkaan tupakkatehtaalla töissä, hän kuitenkin oli jollain tavoin Isomalmiin tai hänen poikiinsa ja tyttäriinsä kytkettyä. Isomalmi, hänen perillisensä sekä erityisesti 1800-luvun puolivälin jälkeen Strengberg loivat Pietarsaaresta pohjalaisen teollisuuskaupungin. Mutta Pietarsaaresta tuli myös työläiskaupunki.

Pietarsaaren tupakkatehdas oli kauan koko kaupungin taloudellinen keskus: se työllisti kaupunkilaisia ja tuotti verotuloja kaupungille. Pietarsaari oli 1700-luvulla myös täynnä tupakkaviljelmää. Tukholmassa oli havaittu tupakan hyödyllisyys kauppatavarana, ja jokaisessa kaupungissa sitä tuli viljellä. Miesten ja naisten työnjakokin oli alusta lähtien selvä: miehet työskentelivät tehtaassa, naiset kitkivät rikkaruohoja tupakkapelloilla. Pohjanlahden rannikon lyhyet ja usein hallan vuoksi kylmät kesät eivät kuitenkaan olleet aina sopivia tupakkaviljelmille, joten kotimaiseen tupakkaan sekoitettiin tehtaassa tuontitavaraa, usein Venäjältä kuljetettua laadultaan parempaa ja halvempaa tupakkaa. Myöhemmin sukupuolten työnjakokin muuttui tehtaassa: naiset siirtyivät tehdassaleihin työntekijöiksi, miehistä tuli mestareita, koneenhoitajia ja kuskeja. Tupakkaenkeli oli naisia. Mistä enkeli-nimitys tupakkatyöläisille tulee, on kuitenkin epäselvää.

Vaikka porvarit vaikuttivat kaupungin elämään, niin tupakkatyöläisten elämää värittivät enemmän työnjohtajat, jotka herran ja rengin välissä tehtaassa asioita vartioivat. He ko-

mensivat ja valvoivat, panivatpa silloin tällöin rippikoulusta tehtaaseen tulleita tyttöjä rasakaaksi leimaten nämä samalla yhteisön piirissä ”tupakkahuoriksi”.

Tupakkateollisuuden merkittävän aseman Suomen teollistumisen haparoivina ensi askelina havaitsee esimerkiksi siitä, että tupakkateollisuuden työolot oli ensimmäinen G. R. Snellmanin laatimista työtilastoista (Työtilasto I; Tutkimus Suomen tupakkateollisuudesta, 1903). Valtiollinen tutkimus oli merkki työväestön liikehtimisestä, eikä pietarsaarelainen tupakkatehtaan työväestö ollut poikkeus. Tupakkateollisuudessa oli muutoinkin ilmennyt ”epäsopua” työntekijöiden ja työnantajien välillä. Tupakkatyöntekijöiden työolot olivat myös vaaralliset, sillä heidän kuolleisuutensa oli suurempaa kuin muiden teollisuudenalojen työläisten. Snellmanin tutkimuksen mukaan tupakkatyöläisten terveydentila oli keho, mikä johtui paljolti huonosti siivoutuista tupakanpölyisistä työsaleista. Keuhkotauti oli yleinen vitsaus. Pohjanmaan Carmenin elämänehdot olivat ankeat.

Sahlström kuvaa huolellisesti tupakkatyöläisten ammattiyhdistystoiminnan nousuja ja laskuja, pietarsaarelais-

ten mustaa maaliskuun yötä vuonna 1918 ja tehtaan seinässä tuolloin ammutuista muistuttamassa olevia seitsemää ristiä, joita eivät tehtaanomistajat eikä aika ole kyenneet piilottamaan. Kielikysymys ravisutti myös ammattiyhdistystä. Pietarsaarelaiset ruotsinkieliset vieroksuivat muun maan suomenkielisiä liittoja.

Vuosisadan alun ammattiyhdistyksen pöytäkirjoista, jotka ovat tallella vuodesta 1907 lähtien, löytyy myös tupakkatyöläisen taloudenhoidon kirjanpitoa: vuosipalkka, leivän hinta, maksettu vuokra, vuosittain tarvittavat vaatteet ja pyykkikustannukset.

Kun tupakkaenkelin päivittäinen työaika oli 12 tuntia, on ymmärrettävää, että työ täytti tupakkatyöläisen päivän. Silti teoksesta jää kaipaamaan enemmän kuvauksia tupakkaenkeliarjesta ja pyhästä. Sahlström on kuitenkin kerännyt tärkeää elämäkertatietoa entisten tupakkaenkeliarjesta. Teos on ansiokas täydennys Strengbergin tehtaan ”viralliseen” historiaan, kuvaus samasta tehtaasta, joka kuitenkin näyttää niin toiselta. Mutta ”tavallaan Strengbergillä oli hyvä olla töissä”, useampi entinen tupakkaenkeli kertoi.

OSSI RAHKONEN

ANNA-LISA SAHLSTRÖM
TUPAKKAENKELIT
KERTOMUKSIA PIETARSAARELAISTEN
TUPAKKATYÖNTEKIJÖIDEN ELÄMÄSTÄ
KÄÄNNÖS: ASTA TORPO
KARKKILA: SAHLGRENIN KUSTANNUSLIKE OY, 1993
251 s.